

Faculty of Social Sciences
Institute of Social Studies and Research

Quarterly of Social Studies Research in Iran

Vol. 10, No. 3:805-829, Autumn 2021

Doi: 10.22059/JISR.2021.312463.1143

**Educational Decline in Peripheral Areas
(Case Study: High School Students in Nikshahr, Sistan and
Baluchestan Province) ***

Mohammad Osman Hosseinbor¹
Aslam Balochzahi²

Received: October 24, 2020

Accepted: June 3, 2021

Abstract

Introduction: One of the most important issues in marginal areas is the educational decline of students at different levels. A phenomenon that is a serious obstacle to achieving the higher goals of education. Therefore, the subject of the present study is "Factors affecting the educational decline of high school students in Nikshahr" in Sistan and Baluchestan province.

Method: The research method is survey and its statistical population is all male and female high school students in the city of Nikshahr in the academic year 2016-2017 who have had a history of renewal or rejection during the past five years. The sample size was calculated according to Cochran's formula, 138 people and sampling was done in multi-stage clusters.

Finding: Findings show that among the twelve variables studied, respectively, academic expenses, employment motivation, desire for success and the number of close friends of the student, had a significant relationship with educational decline, which for the first three variables this relationship is negative and for the fourth variable is positive. Other variables of this study

* Research paper, Extracted from the Undergraduate Thesis entitled "Factors affecting the academic failure of high school students in Nikshahr", Faculty of Literature, Sistan and Baluchestan University.

1. Associate Professor of Sociology (Corresponding author), University of Sistan and Baluchestan; Zahedan, Iran, mohb@lihu.usb.ac.ir.

2. M. S. student of Social Sciences Research, University of Shahid Beheshti, Tehran, Iran, aslamb1994@gmail.com.

such as gender, socio-economic status, cultural capital, students' self-esteem, parents' attention to their children's education, parents' strictness towards students, motivation to obtain a university degree and the number of family members, with students' educational decline did not have a significant relationship.

Conclusion: Findings of this study showed that some economic factors, some motivational factors and some interaction factors affect the educational decline of high school students in Nikshahr and also contrary to some theories and many previous researches, the relationship among some variables with educational decline were not approved. Therefore, in order to complete the work, it is better to do research on the effects of interactions within schools, educational content of textbooks, types of labeling in schools and social networks in different types and dimensions on students' educational progress and decline. According to the research findings, it is suggested more studies be done on the issue of educational decline in the region with other theoretical approaches and methods, especially qualitative and phenomenological researches. Also, based on the results of this study, it can be suggested to reduce academic failure in the region: Through supportive institutions such as welfare and relief committees and with the help of charities, the necessary support should be provided to students' families to provide tuition fees and educational supplies and equipment. The necessary motivations for education and hope for the future in the course of daily life and education and in the form of overt and covert programs by parents and educators to be strengthened in students. Appropriate modeling of successful and educated students through attractive encouragement, reflection of successes as well as encouragement in real and virtual space and also providing participation of these students in school affairs and especially educational and reinforcement programs for less knowledgeable students must be done.

Keywords: Education, Student, Educational Decline, Peripheral Areas, Nikshahr

Bibliography

- Abbaszadeh, M., & others. (2012), "Study of the relationship between social capital and social anomie", **Quarterly Journal of Social Studies and Research**, No. 1: 172-145. (*In Persian*)
- Abedi, A. (2001), **A study of the relationship between academic achievement motivation of male and female high school students in Isfahan with their family and personality characteristics**, Isfahan: Isfahan Education Department. (*In Persian*)
- Afzali, M., Delavar, A., & Afzali, A. (2014), "Meta-analysis of dissertations in the field of academic failure", **Quarterly of Educational Measurement**, No. 17: 23-44. (*In Persian*)
- Ahmadi, A. (1990), **Adolescent Psychology**, Tehran: Roudaki Publishing. (*In Persian*)
- Akrami, A. A. (2009), **Study of academic failure and its effective factors among high school students in Abarkooh**, M.Sc. Thesis, Shahid Bahonar University of Kerman. (*In Persian*)
- Aminfar, M. (1988), "Causes and factors of academic failure and how to reduce it", **Journal of Education**, No. 13 and 14: 9-36. (*In Persian*)
- Anderman, E., & Wolters, C. (2006), **Goal, values, and affect**, In P. Alexander & P. Winne (Eds.), *Handbook of educational psychology* (2nd Ed.), (pp. 369–389), Mahwah, NJ: Erlbaum Publishers.
- Bahrami, F., & Shiva, R. (2006), "Study of the relationship between motivation and academic achievement of male and female high school students in Isfahan", **Journal of Educational Sciences and Psychology, University of Isfahan**, No. 2: 61-72. (*In Persian*)
- Bankston, C. L. & Zhou, M. (2002), "Being well vs. doing well: Self-esteem and school performance among immigrant and non-immigrant racial and ethnic groups", **International Migration Review**, No .36: 389-415.
- Caprara, G. V., Fida, R., Vecchione, M., Del Bove, G., Vecchio, G. M., Barbaranelli, C., & Bandura, (2008). "Longitudinal Analysis of the role of perceived self-efficacy for self-regulated learning in academic continuance and achievement", **Journal of Educational Psychology**, No. 100: 525–534.
- Chalabi, M. (1996), **Sociology of order: A theoretical description and analysis of social order**, Tehran: Ney Publications. (*In Persian*)
- Choudhary AI, Latif A, Hammayun AA (2015), "Economic Effects of Student Dropouts: A Comparative Study", **Journal of Global Economics**, No 2: 1-4.
- Dadfar, R., & others (2013), "Study of family factors affecting the academic failure of male and female students in the first year of high

- school in Darrehshahr in the academic year 91-90”, **Journal of Ilam University of Medical Sciences**, No. 6: 224-231. *(In Persian)*
- Fan, W. & Walters, C. A. (2014) “School motivation and high school dropout: The mediating role of educational expectation”, **British Journal of Educational Psychology**, No. 1: 22-39.
 - Farjam, S. (1397), **The role of interactions within the family on students with academic failure**, Master's thesis, Allameh Tabatabai University. *(In Persian)*
 - Giddens, A. (1998), **Sociology**, translated by Manouchehr Sabouri, Tehran: Ney Publications. *(In Persian)*
 - Goux, D., Gurgand, M. & Maurin, E. (2017), Adjusting Your Dreams? The Effect of School and Peers on Dropout Behaviour, **Economic Journal**, No. 127 (602): 1025-1046.
 - Hardre, P. L. & Reeve, J. (2003). “A motivational model of rural students’ intentions to persist in, versus drop out of, high school”. **Journal of Educational Psychology**, No. 95: 347–356.
 - Hashemianfar, S. A., & others. (2012), “Conceptual Analysis of National Attachment”, **Quarterly Journal of Social Studies and Research**, No. 3: 179-205. *(In Persian)*
 - Jordan, W., Lara, J., & McPartland, J. (1996). “Exploring the causes of early dropout among race, ethnic, and gender groups”, **Youth & Society**, No 28: 62-94.
 - Kearney, M. S., & Levine, P. B. (2016), “**Income Inequality, Social Mobility, and the Decision to Drop Out of High School**”, Brookings Papers on Economic Activity, No. 1: 333-396.
 - Lockett, C. T. & Harrell, J. P. (2003), “Racial Identity, self-esteem, and academic achievement: Too much interpretation, too little supporting data”, **Journal of Black Psychology**, No. 3: 325-336.
 - Ministry of Cooperatives, Labor and Social Welfare (2020), **Report on the development indicators of the Sistan and Baluchestan Province**. *(In Persian)*
 - Majidi, B. (1996), **The study of the relationship between some socio-economic characteristics of the family with the success and academic failure of third year middle school students in Mianeh**, M.Sc. Thesis, Shahid Beheshti University. *(In Persian)*
 - Moghtaderi, E. (2017), **Identification of social factors affecting academic failure among first-year high school students in special schools in Maragheh**, the third national conference on new research in the field of humanities and social studies in Iran, Qom: Center for Studies and Research Islamic Soroush Hekmat Mortazavi. *(In Persian)*

- Murray, C. & Greenberg, M. T. (2006). Examining the importance of social relationships and social contexts in the lives of children with high-incidence disabilities. **The Journal of Special Education**, No. 39(4): 220-233.
- Qalandarzehi, F. (2016), **A Study of the Factors Affecting the Academic Achievement of Female High School Students in Saravan in the 2015-2016 Academic Year**, M.Sc. Thesis, Islamic Azad University, Zahedan Branch. (*In Persian*)
- Qanaatpisheh, A. A. (2005), “Comparison of the effect of individual competition, individual effort and group competition”, **Journal of Education**, No. 81: 131-168. (*In Persian*)
- Qureishrad, M. (2007), “Causes of academic failure of talented students of Urmia University of Medical Sciences”, **Horizon of Medical Education Development**, No. 3: 21-25. (*In Persian*)
- Pianta, R. C. (1999). **Enhancing relationships between children and teachers**. American Psychological Association.
- Rahgozar, H. (2016), **Study of effective factors in academic failure of high school students in District 1 of Shahriar city in the academic year of 1994-95**, M.Sc. Thesis, Islamic Azad University, Central Tehran Branch. (*In Persian*)
- Rahmani, P. (2011), “The relationship between self-esteem, achievement goals and academic achievement among the primary school students”, **Procedia - Social and Behavioral Sciences**, No. 29: 803–808.
- Salmalian, Z., & Kazem Nejadlili, E. (2014), “Correlation of self-esteem with academic achievement in students”, **Journal of Holistic Nursing and Midwifery**, No. 71: 47-40. (*In Persian*)
- Schmidt, J. A., & Padilla, B. (2003), “Self-esteem and family challenge: An investigation of their effects on achievement”, **Journal of Youth and Adolescence**, No. 32: 37-46.
- Seyed Nejad, S. Y. (2001), **A Study of the Effective Factors of Academic Achievement in High School Male Students in Babol**, M.Sc. Thesis, University of Tehran. (*In Persian*)
- Sharepour, M. (2007), **Sociology of Education**, Tehran: Samat. (*In Persian*)
- Spera, C. (2005), “A Review of the Relationship between Parenting Practices, Parenting Styles, and Adolescent School Achievement”, **Educational Psychology Review**, No. 2: 125-146.
- Stearns, E., & Glennie, E. J. (2006), “**When and Why Dropouts Leave High School**”, *Youth & Society*, No. 1: 29–57.

مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران / دوره ۱۰، شماره ۳، پاییز ۱۴۰۰: ۸۰۵-۸۲۹

افت تحصیلی در مناطق پیرامونی

(مورد مطالعه: دانش‌آموزان مقطع متوسطه دوم شهر نیک‌شهر استان سیستان و بلوچستان)*

محمد عثمان حسین بر^۱

اسلم بلوچ زهی^۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۳/۱۳

تاریخ دریافت: ۹۹/۸/۳

Doi: 10.22059/JISR.2021.312463.1143

چکیده

نابرابری فضایی جلوه‌های دیگر نابرابری، از جمله نابرابری آموزشی را به همراه دارد. یکی از مسائل مهم مناطق پیرامونی، افت تحصیلی دانش‌آموزان از مصادیق و پیامدهای نابرابری آموزشی است که مانع جدی پیش‌روی نظام آموزش و پرورش برای رسیدن به هدف دسترسی آموزشی است. از این رو، در تحقیق حاضر به دنبال شناسایی عوامل مؤثر بر افت تحصیلی دانش‌آموزان مقطع متوسطه دوم شهر نیک‌شهر (واقع در استان سیستان و بلوچستان) به مثابه منطقه پیرامونی با روش پیمایش هستیم. جامعه آماری پژوهش، آن دسته از دانش‌آموزان دختر و پسر مقطع متوسطه دوم شهر نیک‌شهر در سال تحصیلی ۹۶-۱۳۹۵ هستند که طی پنج سال گذشته سابقه تجدیدی یا مردودی داشته‌اند که تعداد آن‌ها حدود ۱۵۰۰ نفر برآورد شد. حجم نمونه طبق فرمول کوکران ۱۳۸ نفر محاسبه گردید که با روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای انتخاب شدند. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که از بین دوازده متغیر مورد بررسی به ترتیب هزینه‌های تحصیلی، انگیزه یافتن شغل، تمایل به موفقیت و تعداد دوستان صمیمی درس‌خوان، دارای رابطه معناداری با افت تحصیلی بودند که برای سه متغیر اول این رابطه منفی و برای متغیر چهارم این رابطه مثبت بود. در تحلیل رگرسیون چند متغیری، اهمیت نسبی

* مقاله علمی - پژوهشی، مستخرج از پایان‌نامه کارشناسی با عنوان «عوامل مؤثر بر افت تحصیلی دانش‌آموزان مقطع متوسطه دوم شهر نیک‌شهر»، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه سیستان و بلوچستان.

۱. دانشیار جامعه‌شناسی دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدن، ایران (نویسنده مسئول)، mohb@lihu.usb.ac.ir

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد پژوهش علوم اجتماعی دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.

aslamb1994@gmail.com

مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر افت تحصیلی در مدل برمبنای قدرت تبیینی‌شان به به ترتیب عبارتند از هزینه‌های تحصیلی، انگیزه یافتن شغل و تعداد دوستان صمیمی درس‌خوان. سایر متغیرهای این تحقیق مانند جنسیت، پایگاه اقتصادی-اجتماعی، سرمایه فرهنگی، عزت‌نفس دانش‌آموزان، میزان توجه والدین به تحصیل فرزندانشان، میزان سخت‌گیری والدین نسبت به دانش‌آموزان، انگیزه کسب مدرک دانشگاهی و تعداد اعضای خانواده، با افت تحصیلی دانش‌آموزان رابطه معناداری نداشتند. **واژه‌های کلیدی:** آموزش و پرورش، دانش‌آموز، افت تحصیلی، مناطق پیرامونی، نیک‌شهر

مقدمه و طرح مسئله

آموزش و پرورش عمومی در هر کشوری وظیفه انتقال میراث فرهنگی و پرورش استعدادهاى دانش‌آموزان و آماده‌سازی آنان برای شرکت فعال در جامعه را بر عهده دارد؛ به طوری که آثار آموزش و پرورش را در همه عرصه‌های بنیادین زندگی عملی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی می‌توان مشاهده کرد. از این رو، با این حجم از تأثیرات، طبیعی است که آموزش و پرورش و شیوه عملکرد واحدهای تابعه آن، به طور مداوم مورد پرسش و نقد قرار گرفته و محققین به شناسایی ابعاد مؤثر بر [عدم کارایی] آن اهتمام ورزند (اکرمی، ۱۳۸۸: ۱۹). دانش‌آموزان برای دستیابی به هدف‌های آموزشیشان باید دوره‌های تحصیلی را طی کنند، اما ممکن است در این مسیر با موانعی روبرو شوند که موجب کند شدن حرکتشان و به تعبیری باعث مردودی و ترک تحصیل آنان شود. عدم موفقیت نظام آموزشی در انجام رسالت و رسیدن به اهداف پیش‌بینی‌شده خویش در اغلب موارد به صورت افت یا شکست تحصیلی دانش‌آموزان بروز می‌کند. منظور از افت تحصیلی کاهش عملکرد تحصیلی دانش‌آموز از سطحی رضایت بخش به سطحی نامطلوب است که ترک تحصیل، تکرار پایه و در نتیجه ضعف در کیفیت یادگیری دانش‌آموزان از تجلیات آن است. این امر می‌تواند پیامدهای منفی فردی و اجتماعی به دنبال داشته باشد. فان و همکاران (۲۰۱۴) استدلال می‌کنند که «دانش‌آموزانی که ترک تحصیل می‌کنند، بیشتر احتمال دارد مشکلات سلامتی داشته باشند، در فعالیت‌های جنایی شرکت داشته و در مشاغل کم درآمد استخدام شوند» (۲۳-۲۲: ۲۰۱۴).

در این میان میزان افت تحصیلی در مناطق پیرامونی دور از مرکز که از سطح توسعه‌یافتگی پائینی برخوردارند، معمولاً به دلیل عدم دسترسی و برابری آموزشی در مقایسه با دیگر مناطق، بالاتر گزارش می‌شود و این مسائل در هم افزایی با هم قرار داشته و دور باطلی ایجاد می‌کنند. در همین ارتباط، طبق گزارش سال ۱۳۹۹ وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، استان سیستان و

بلوچستان اگرچه طی دهه‌های گذشته در کانون توجه برنامه‌های توسعه بوده است اما همچنان از فقر و محرومیت رنج می‌برد و از منظر شاخص‌های مختلف توسعه، اغلب در بدترین وضعیت در بین استان‌های کشور قرار دارد (گزارش شاخص‌های توسعه وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی ویژه استان سیستان و بلوچستان ۱۳۹۹: ۲۱۸). وضعیت آموزشی نیز به تبع توسعه‌نیافتگی این استان از وضعیت مطلوبی برخوردار نیست. طبق گفته یکی از نمایندگان شهر زاهدان در مجلس، استان سیستان و بلوچستان در حوزه کمبود فضای آموزشی، پایین بودن معدل کتبی دیپلم دانش‌آموزان، کودکان بازمانده از تحصیل، کمبود نیروی آموزشی و ترک تحصیل دانش‌آموزان رتبه نخست کشور را دارد^۱. همچنین، آماري که از سوی سازمان نوسازی مدارس کشور ارائه شده است مؤید این موضوع است که وضعیت سرانه فضاهای آموزشی در استان سیستان و بلوچستان خیلی پایین‌تر از میانگین سرانه کشوری است^۲. افزون بر این، طبق آماري در شهرستان نیک‌شهر بیش از ۴۰ مدرسه کپری وجود دارد که نشان از وضعیت بحرانی مدارس روستایی در این شهر است^۳. بنابر آماري که از سوی آموزش و پرورش استان سیستان و بلوچستان ارائه شده است، از سال ۱۳۹۲ به این سو نزدیک به ۱۴۱ هزار بازمانده از تحصیل و ترک تحصیلی وجود دارد. به سخن دیگر، قریب به ۵۰ درصد از دانش‌آموزان این استان از تحصیل بازمانده‌اند یا ترک تحصیل کرده‌اند^۴. افزون بر این، استان سیستان و بلوچستان از نظر نرخ تکرار پایه در دوره ابتدایی رتبه نخست را داراست^۵. همچنین، نرخ پوشش تحصیلی مقطع متوسطه دوم در استان سیستان و بلوچستان حدود ۵۶ درصد است؛ بدین معنی که ۴۴ درصد دانش‌آموزان این استان تنها تا پایان متوسطه اول درس می‌خوانند^۶. علاوه بر این، طبق آماري که از سوی مرکز سنجش وزارت آموزش و پرورش ارائه شده استان سیستان و بلوچستان از لحاظ پایین بودن میانگین نمرات امتحانات نهایی دانش‌آموزان سوم متوسطه جزو استان‌های با وضع به شدت بحرانی نمره‌ها قرار دارد^۷. از این نظر، بدون اغراق افت تحصیلی از جمله حادترین مسائل مبتلا به نظام آموزشی این استان است که آثار مخرب و جبران‌ناپذیری بر حیات فردی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی آن بر جای می‌گذارد. و همانطور که پیش‌تر گفته شد مسائل و

1. <https://bit.ly/2PQcWMX>

2. <https://bit.ly/3fVTmJC>

3. <https://bit.ly/3dLQo87>

4. <https://bit.ly/2RIQBqY>

5. <https://bit.ly/3s45oDp>

6. <https://bit.ly/39SQ06E>

7. <https://bit.ly/3d1XqpV>

کیفیت پائین آموزش استان منجر به عدم توسعه نیافتگی استان شده و یک دور باطل ایجاد می‌کند و این مسئله در اکثر مناطق پیرامونی موضوعیت دارد.

آنچه در مورد وضعیت آموزش و توسعه سیستان و بلوچستان مورد اشاره قرار گرفت، به طور خاص و برجسته در نواحی جنوب بلوچستان، بویژه شهرستان نیکشهر مصداق دارد. افت تحصیلی به گواه بسیاری از دست‌اندرکاران ذی‌ربط شهرستان نیکشهر به صورت یک مسئله بغرنج آموزشی به شکل‌های مختلف همانند ترک تحصیل و مردودی، روند تحصیلی دانش‌آموزان را تحت شعاع قرار داده است. با این حال، هیچ مطالعه علمی مشخصی در مورد افت تحصیلی و جوانب آن در حوزه آموزشی شهرستان نیکشهر صورت نگرفته است؛ برایین اساس، پژوهش پیش‌رو با مدنظر قراردادن دانش‌آموزان دوره متوسطه دوم شهرستان نیکشهر در پی یافتن پاسخ این سوالات است وضعیت افت تحصیلی در میان دانش‌آموزان منطقه پیرامونی نیکشهر چگونه است؟ و چه عواملی بر افت تحصیلی دانش‌آموزان مقطع دوم متوسطه نیکشهری مؤثرند؟

ادبیات نظری تحقیق

در پژوهش حاضر، محققان بر مبنای نوع ساخت اجتماعی مسلط بر جامعه مورد مطالعه و نیز مرادوه با مسئولان ذی‌ربط، معلمان و دانش‌آموزان پیش از مطالعه اصلی صرفاً برخی از رویکردها را گزینش کرده و تحت بررسی قرار دادند. عواملی را که در چارچوب رویکردهای جامعه‌شناختی یا روان‌شناختی به مطالعه پدیده موفقیت یا عدم موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان پرداخته‌اند، می‌توان در قالب سه دسته عوامل فردی، درون‌سازمانی و برون‌سازمانی طبقه‌بندی کرد.

عوامل فردی: فهرستی از مؤلفه‌های مختلف تحت عنوان عوامل فردی قرار می‌گیرند که در پیشرفت یا افت تحصیلی نقش دارند؛ مؤلفه‌هایی نظیر داشتن هدف، عزت‌نفس، انگیزه، اضطراب، روش مطالعه، هوش، توجه، برنامه‌ریزی، جنسیت، عوامل بدنی، نارساخوانی، سازش-نیافتگی رفتاری، شرایط عاطفی و روانی و غیبت از مدرسه (رهگذر، ۱۳۹۵: ۳۵). در زیر برخی از مهم‌ترین رویکردهای معطوف به عوامل فردی مورد بررسی قرار می‌گیرند:

انگیزش پیشرفت: طبق برخی از تحقیقات و شواهد علمی، انگیزه پیشرفت دانش‌آموزان نقش مهمی در کیفیت یادگیری و عملکرد تحصیلی و یا به طور کلی در ترک یا ادامه تحصیل آن‌ها دارد (آندرمِن و والترز، ۲۰۰۶؛ کاپارا و همکاران، ۲۰۰۸؛ هاردره و ریو، ۲۰۰۳). به عقیده

اتکینسون (۱۹۸۰) دانش‌آموزان از سطوح متفاوتی از انگیزه برخوردارند و به همین علت در زندگی خود به شیوه‌های کاملاً متفاوتی رفتار می‌کنند. برای مثال، اشخاصی که از نظر نیاز به پیشرفت در سطح بالایی قرار دارند نسبت به افرادی که نیاز به پیشرفت ضعیف‌تری دارند، بیشتر متمایل به تحصیلات دانشگاهی، کسب نمره بالاتر و فعالیت‌های فوق‌برنامه هستند. در همین رابطه، اتکینسون متذکر می‌شود والدین دانش‌آموزانی که کودکانشان را به تلاش بیشتر ترغیب می‌کنند و برای نشان دادن شایستگی‌های آنان فرصت‌های را فراهم می‌آورند، نیاز به پیشرفت کودکانشان در سطح بالایی قرار دارد اما در مقابل دانش‌آموزانی که سابقه شکست تحصیلی طولانی دارند و نیاز به پیشرفت در آن‌ها ضعیف است نوعاً موفقیت خود را به آسانی آزمون و شانس و شکست‌های خود را به فقدان توانایی نسبت می‌دهند و شکست در آینده را بیش از موفقیت در آینده می‌بینند و یا انتظار دارند (شارع پور ۱۳۸۶).

عزت‌نفس: نکته مهم در بحث از عزت نفس این است که گروه‌هایی که مردم به آنها تعلق خاطر دارند به مثابه منبع مهم دلبستگی و عزت نفس عمل کرده و به افراد هویت و احساس تعلق می‌دهند (هاشمیانفر و دیگران، ۱۳۹۱: ۱۸۴). مطالعات مختلف به این نتیجه رسیده‌اند که میزان بالا یا پائین عزت نفس با پیشرفت یا افت تحصیلی دانش‌آموزان رابطه دارد (بانکستون و ژو، ۲۰۰۲؛ لاکت و هارل، ۲۰۰۳؛ اشمیت و پدیا، ۲۰۰۳؛ رحمانی، ۲۰۱۱) در حقیقت از گزاره‌های اخیر می‌توان این برداشت را کرد که عزت‌نفس در دستیابی به پیشرفت و استاندارد بالاتر به مثابه متغیر مهم تلقی می‌شود.

جنسیت: برخی گزارش‌های ادارات آموزش و پرورش مؤید آن است که میزان مردودی و تکرار پایه در پسران بیش از دختران است (قریش‌راد، ۱۳۸۶). از طرف دیگر برمبنای برخی مطالعات، دانش‌آموزان دختر به دلیل مراقبت از اعضای خانواده و پاره‌ای از نقش‌های سنتی میزان افت تحصیلی بیشتری دارند و حتی بیشتر احتمال دارد ترک تحصیل کنند. همچنین دانش‌آموزان پسر نیز ممکن است به دلیل مشکلات انضباطی و شماری از نقش‌های سنتی افت تحصیلی بیشتری را نشان دهند یا ترک تحصیل کنند (جردن و همکاران، ۱۹۹۶؛ استرنز و گلینی، ۲۰۰۶).

عوامل برون‌سازمانی: این عوامل مجموعه وسیعی از مؤلفه‌های گوناگون خارج از نظام

آموزشی را دربرمی‌گیرد که در این جا، به چند مورد از آن‌ها اشاره می‌گردد:

عوامل اقتصادی: فقر و محرومیت اقتصادی از عواملی است که به شکل بارزی بر افت تحصیلی، ترک تحصیل و مردودی اثر می‌گذارد. فقر اقتصادی هم مطلق و هم نسبی، موجب ایجاد اختلاف طبقاتی شده و به تبع آن تفاوت‌ها و اختلافاتی در رشد زبان، تفکر، نگرش و رفتار افراد به وجود می‌آید و به نوبه خود علایق و انگیزه‌های آن‌ها را تحت تأثیر قرار می‌دهد. محرومیت اقتصادی همچنین باعث نیاز به کار کودکان می‌شود و زمینه به کارگیری کودکان در سنین پایین تشدید شده و ب حضور نامرتب آن‌ها در مدرسه یا ترک تحصیلی و افت تحصیلی آن‌ها را در پی دارد (امین‌فر، ۱۳۶۷؛ کرنی و لوین، ۲۰۱۴؛ چودری، ۲۰۱۵).

عوامل فرهنگی: در تبیین‌های صورت گرفته از موفقیت یا شکست تحصیلی، بسیاری از صاحب‌نظران علاوه بر عوامل اقتصادی و اجتماعی، عوامل فرهنگی را بسیار تأثیرگذار ارزیابی کرده‌اند. به ویژه اندیشه‌ها و ارزش‌های والدین و فرهنگ دانش‌آموزی در تعیین عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان تأثیرگذار است. در این قسمت به دیدگاه صاحب‌نظرانی که بر نقش عوامل فرهنگی تأکید کرده‌اند اشاره می‌شود:

به زعم کلمن سرمایه اجتماعی در ایجاد سرمایه انسانی و پیامدهای آموزشی و تحصیلی تأثیر فراوانی دارد. از نظر کلمن فقدان سرمایه اجتماعی در خانواده پیامدهای آموزشی مختلفی دارد که یکی از آن‌ها ترک تحصیل است. به سخن دیگر، تعداد خواهران و برادران معرف کمبود توجه به کودک است و نمرات درسی تحت تأثیر کثرت تعداد بچه‌ها رو به کاهش می‌رود و به دستاورد تحصیلی ضعیف‌تری برای دانش‌آموزان منجر می‌شود (اکرمی، ۱۳۸۸: ۶۹). از نظر کلمن سرمایه اجتماعی انواع چیزهای گوناگونی است که دو ویژگی مشترک دارند: همه آن‌ها شامل جنبه‌ای از یک ساخت اجتماعی است و کنش‌های معین افرادی را که در درون ساختار هستند، تسهیل می‌کنند و دستیابی به هدف‌های معینی را امکان‌پذیر می‌سازند (عباس‌زاده و دیگران، ۱۳۹۱: ۱۴۸).

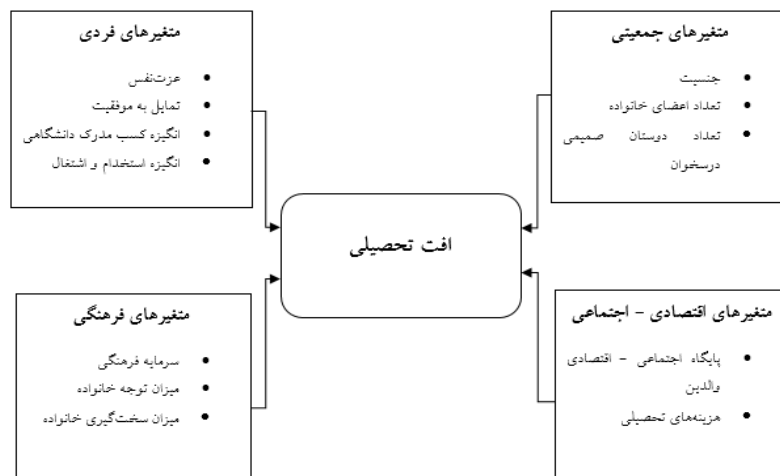
بازیل برنشتاین^۱ با تأکید بر رابطه بین الگوهای زبانی دانش‌آموزان و طبقه اجتماعی آن‌ها زمینه‌های نظری جدیدی در فهم عوامل موفقیت و شکست تحصیلی دانش‌آموزان فراهم کرده است. به اعتقاد برنشتاین الگوی سخن‌گویی شخص به وسیله موقعیت اجتماعی خانواده او تعیین می‌شود و تفاوت الگوهای زبانی کودکان طبقات اجتماعی مختلف بر عملکرد آموزشی آنان در مدرسه مؤثر است. کودکان طبقات متوسط و بالا که زبان گفتاری را فرا گرفته‌اند، بیش از کودکان

1. Basil Bernstein

طبقات پایین که از قالب زبان محدود استفاده می‌کنند، می‌توانند تقاضای آموزش و پرورش رسمی را برآورده و از موفقیت تحصیلی بیشتری برخوردار شوند (گیدنز، ۱۳۷۷: ۴۵۷-۴۵۶). به عقیده پیر بوردیو^۱ کسانی که دارای سطح مناسبی از سرمایه فرهنگی در خانواده هستند، امکان موفقیت تحصیلی و اخذ مدرک رسمی بیشتری دارند. به نظر بوردیو درجه بالای موفقیت درسی کودکان متعلق به طبقات متوسط و بالا به علت تطابق فرهنگی این کودکان با فرهنگ مدرسه است. بوردیو معتقد است در کنار عوامل اقتصادی و طبقاتی، نگرش‌ها و تجربه‌های خانواده که منبعث از تفاوت‌های فرهنگی است، از جمله عواملی هستند که بر احتمال موفقیت یا شکست کودک در مدرسه مؤثرند (شارع‌پور، ۱۳۸۶).

عوامل اجتماعی: وجود روابط غیرصمیمی میان اعضا، تحولات خانوادگی و تغییر محل سکونت از جمله عوامل اجتماعی است که سبب عقب‌ماندگی در تحصیل می‌شود (احمدی، ۱۳۶۹). روابط والدین - فرزند در خانواده و روابط دانش‌آموز با همسالان و همسایگان از جمله این عوامل اند. تحقیقات انجام‌شده در مورد رابطه والدین و فرزند، این نکته را تأیید می‌کند که والدین تأثیر زیادی بر موفقیت فرزندان دارند؛ به‌ویژه زمانی که والدین خود را درگیر آموزش بچه‌هایشان کرده و بر فعالیت‌های آن‌ها نظارت می‌کنند، این امر موفقیت تحصیلی فرزندان را تسهیل می‌کند (اسپرا، ۲۰۰۵). به سخن دیگر، روابط حمایتی والدین، احساس امنیت عاطفی، ثبات و اطمینان را در فرزندان ایجاد کرده و از این طریق بچه‌ها توانایی بیشتری در جهت سازگاری با شرایط تحصیلی کسب می‌کنند (پیتتا، ۱۹۹۹؛ ماری و گرینبرگ، ۲۰۰۶). چنانکه نتایج برخی از مطالعات (مقتدری، ۱۳۹۶؛ فرجام، ۱۳۹۷؛ اکرمی، ۱۳۸۸؛ دادفر و همکاران، ۱۳۹۲؛ رهگذر، ۱۳۹۵؛ افضل‌ی و همکاران، ۱۳۹۳) نیز گزاره اسپرا (۲۰۰۵) را تأیید می‌کنند. از سوی دیگر برخی مطالعات نشان داده‌اند که تعداد دوستان صمیمی می‌تواند نقش مهمی در موفقیت یا شکست تحصیلی دانش‌آموزان ایفا کند (گوکس و همکاران، ۲۰۱۷). جوانانی که در همسایگی افرادی زندگی می‌کنند که بسیاری از آنان غالباً ترک تحصیل، بیکاری و فقر را تجربه کرده و از بی‌ثباتی خانواده رنج می‌برند، احتمال اینکه دوران تحصیل را به اتمام رسانده و در جایی استخدام شوند، بسیار کم است؛ زیرا نوجوانان تحت تأثیر نگرش‌ها و رفتارهای همسالان در همسایگی خود هستند (اکرمی، ۱۳۸۸: ۷۰) و عامل اجتماعی دیگری که برخی مطالعات نشان داده‌اند بر افت تحصیلی دانش‌آموزان تأثیرگذار است تعداد اعضای خانواده به لحاظ جمعیتی است (مجیدی، ۱۳۷۵).

پشتوانه نظری تحقیق: در جمع‌بندی نتایج حاصل از مرور دیدگاه‌های نظری در ارتباط با افت تحصیلی و عوامل مؤثر بر آن و با تأکید بر نگاه تلفیقی، می‌توان گفت که افت تحصیلی دانش‌آموزان متأثر از تعامل عوامل گوناگون با یکدیگر است. اتکینسون (۱۹۸۰)، آندرمان و والتر (۲۰۰۶)، کاپرا و همکاران (۲۰۰۸)، هاردره و ریو (۲۰۰۳)، بانکستون و ژو (۲۰۰۲)، لاکت و هارل (۲۰۰۳)، اشمیت و پدیا (۲۰۰۳) و رحمانی (۲۰۱۱) پیشرفت یا پسرفت تحصیلی دانش‌آموزان را حاصل یک سری پیشران‌های انگیزشی (نیاز به موفقیت، عزت نفس و غیره) می‌دانند. در حالی که نظریه‌پردازانی نظیر بوردیو، کلمن و برنشتاین از سازه‌هایی نظیر سرمایه فرهنگی و اجتماعی برای تشریح عوامل مؤثر برافت تحصیلی دانش‌آموزان بهره می‌گیرند. پاره‌ای از نظریات (همانند نظریه‌های برنشتاین و کلمن) رابطه بین پایگاه اقتصادی-اجتماعی خانواده و افت تحصیلی دانش‌آموزان را تبیین می‌کنند. همچنین، شماری از رویکردها و مطالعات (اسپرا، ۲۰۰۵؛ اکرمی، ۱۳۸۸؛ دادفر و همکاران، ۱۳۹۲؛ افضل‌ی و همکاران، ۱۳۹۳؛ رهگذر، ۱۳۹۵؛ مقتدری، ۱۳۹۶؛ فرجام، ۱۳۹۷؛ پیتتا ۱۹۹۹؛ ماری و گرینبرگ ۲۰۰۶) بر وجود رابطه بین سخت‌گیری والدین و میزان توجه والدین نسبت دانش‌آموزان با افت تحصیلی تأکید دارند. در نهایت، در برخی از رویکردها و مطالعات نشان می‌دهند که بین متغیرهای جنسیت (افضلی و همکاران، ۱۳۹۳؛ جردن، ۱۹۹۶؛ استرنز و گلینی ۲۰۰۶)، تعداد اعضای خانواده (مجیدی، ۱۳۷۵ و رهگذر، ۱۳۹۵)؛ دوستان صمیمی درس‌خوان (گوکس و همکاران، ۲۰۱۷) و افت تحصیلی دانش‌آموزان رابطه وجود دارد. مدل علی تحقیق این روابط را به خوبی نشان می‌دهد.

شکل ۱: مدل نظری تحقیق

بر اساس مدل علی بالا، می‌توان ادعا کرد که بین متغیرهای جنسیت، پایگاه اقتصادی - اجتماعی والدین، سرمایه فرهنگی خانواده، عزت نقش دانش‌آموزان، میزان توجه خانواده به تحصیل، میزان سخت‌گیری والدین، هزینه‌های تحصیلی، انگیزه کسب مدرک دانشگاهی، انگیزه یافتن شغل، تمایل به موفقیت، تعداد اعضای خانواده، تعداد دوستان صمیمی با افت تحصیلی دانش‌آموزان رابطه وجود دارد.

روش‌شناسی تحقیق

پژوهش حاضر با رویکرد کمی و پیمایش مقطعی انجام شده است. داده‌ها با ابزار پرسشنامه جمع‌آوری شدند. جامعه آماری پژوهش، آن دسته از دانش‌آموزان دختر و پسر مقطع متوسطه دوم شهر نیک‌شهر در سال تحصیلی ۹۶-۱۳۹۵ هستند که طی پنج سال گذشته سابقه تجدیدی یا مردودی داشته‌اند که تعداد آن‌ها حدود ۱۵۰۰ نفر برآورد شد. حجم نمونه طبق فرمول کوکران ۱۳۸ نفر محاسبه گردید که با روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای انتخاب شدند. افت تحصیلی دانش‌آموز بر مبنای تفاضل معدل کل سال تحصیلی قبلی‌اش از نمره بیست محاسبه گردید. متغیر پایگاه اقتصادی - اجتماعی از طریق تحصیلات، شغل والدین و در مجموع از طریق وضعیت اقتصادی کل خانواده سنجیده شد. افزون بر این، سرمایه فرهنگی از طریق گویه‌هایی نظیر اینکه چقدر اهل تماشای فیلم، مطالعه کتاب، روزنامه، کار با کامپیوتر، بازدید از موزه و غیره هستید، مورد سنجش قرار گرفت. متغیر عزت نفس از طریق گویه‌هایی نظیر اینکه تا چه حد آرزو می‌کنید شخص دیگری می‌بودید، تا چه اندازه از شکل قیافه خود رضایت دارید و تا چه اندازه در موقعیت‌های اجتماعی خود را فرد خجالتی می‌دانید و از این مسئله نگرانید و مواردی از این دست عملیاتی شد. همچنین، متغیرهای توجه و سخت‌گیری خانواده نسبت به تحصیل دانش‌آموزان، هزینه‌های تحصیلی، انگیزه کسب مدرک دانشگاهی، انگیزه یافتن شغل و تمایل به موفقیت در دانش‌آموزان به ترتیب از طریق گویه‌هایی نظیر اینکه خانواده تا چه اندازه به درس و تحصیل شما توجه یا سخت‌گیری دارند، چقدر در تأمین هزینه‌های تحصیلی (شهریه، کتاب، لوازم التحریر و غیره) مشکل دارند، در شرایط فعلی کشور، چقدر مدرک تحصیلی دانشگاهی ارزش بالایی دارد، چقدر در ایران فارغ‌التحصیلان دانشگاهی در زمینه اشتغال و استخدام مشکل دارند و علیرغم شرایط نامساعد جامعه، چقدر انسان با تلاش و کوشش می‌تواند به خواسته‌های تحصیلی و شغلی خود برسد. کلیه متغیرهای یادشده به جز افت تحصیلی

با استفاده از طیف لیکرت و از خیلی کم تا خیلی زیاد مورد سنجش قرار گرفتند. مضاف بر این، تعداد اعضای خانواده و تعداد دوستان صمیمی درس‌خوان دانش‌آموز از طریق این گویه‌ها که در مجموع چند برادر و خواهر دارید یا چند نفر دوست درس‌خوان دارید سنجیده شدند. برای بررسی اعتبار^۱ سنجه‌ها و متغیرهای موردنظر نیز از اعتبار صوری و از اعتبار محتوا استفاده شد. برای سنجش میزان پایایی^۲ متغیرهای دارای سازه‌های ترکیبی در پرسشنامه، پس از جمع‌آوری پرسشنامه‌ها در مرحله مقدماتی، ضریب آلفای کرونباخ برای متغیرهای سرمایه فرهنگی و عزت‌نفس (برمبنای سازه‌های ترکیبی قلندرزهی، ۱۳۹۵) به ترتیب ۰/۷۱۲ و ۰/۶۵۰ به دست آمد که نشان از میزان پایایی مناسب یا قابل قبول آن‌هاست.

یافته‌های تحقیق

در جمعیت نمونه مورد بررسی، حدود ۴۶ درصد از پاسخ‌گویان پسر و حدود ۵۳ درصد آن‌ها دختر بودند. مدرسه محل تحصیل ۲۲ نفر از پسران دبیرستان کار و دانش و فنی‌حرفه‌ای، ۱۷ نفر امام حسین (ع)، ۱۳ نفر امام رضا (ع)، ۱۱ نفر نمونه دولتی و مدرسه محل تحصیل دختران، ۴۷ نفر کار و دانش و فنی‌حرفه‌ای، و ۲۸ نفر زینبیه هست. در ارتباط با پایه تحصیلی، بیشترین فراوانی مربوط به پایه سوم با ۷۲ نفر و مابقی به صورت پایه دوم ۳۶ نفر، پایه چهارم ۲۶ نفر و پایه اول ۸ نفر هست. در ارتباط با رشته تحصیلی تعداد دانش‌آموزان در رشته‌های شاخه کار و دانش (حسابداری، علوم کامپیوتر و...) ۸۲ نفر (معادل ۵۹/۴ درصد)، علوم انسانی ۲۵ نفر، علوم تجربی ۲۱ نفر و ریاضی و فیزیک ۱۰ نفر هستند.

پایگاه اجتماعی ۹۶/۴ درصد دانش‌آموزان تحت مطالعه در سطح پائین طبقاتی است و حدود ۶۲/۳ درصد و ۵۹/۴ درصد دانش‌آموزان از میزان سرمایه فرهنگی و عزت‌نفس پائینی برخوردارند. بیشتر دانش‌آموزان میزان توجه والدین به تحصیل‌شان را خیلی زیاد ارزیابی کرده‌اند. در همین راستا، بیشتر دانش‌آموزان میزان سخت‌گیری والدین نسبت به درس و نمراتشان را متوسط و رو به بالا ارزیابی کرده‌اند. بیشتر دانش‌آموزان هزینه‌های تحصیلی را متوسط ارزیابی کردند (حدود ۲۶/۸ درصد). برای بیشتر دانش‌آموزان (حدود ۳۹/۱ درصد) کسب مدرک دانشگاهی ارزش متوسطی دارد. همچنین برای بیشتر دانش‌آموزان (حدود ۲۳/۹

درصد) انگیزه خیلی کمی برای یافتن شغل در آینده وجود دارد. در نهایت، بیشتر دانش‌آموزان (حدود ۶۲/۳ درصد) تمایل زیادی برای موفقیت دارند.

داده‌های جدول شماره یک نشان می‌دهد که میانگین افت تحصیلی دانش‌آموزان پسر و دختر به ترتیب ۱۳/۵۷ و ۱۳/۴۶ نمره است. یعنی میانگین معدل کل سال تحصیلی قبل آنها به ترتیب ۶/۴۳ و ۶/۵۴ بوده است. و آزمون T در سطح معنی‌داری ۰/۰۵ نشان می‌دهد که بین دانش‌آموزان پسر و دختر از لحاظ افت تحصیلی تفاوت معنی‌داری وجود ندارد.

جدول ۱. آزمون T نمونه‌های مستقل: مقایسه افراد از نظر افت تحصیلی

گروه‌ها	تعداد	میانگین	انحراف معیار	اختلاف میانگین
پسر	۶۴	۱۳/۵۷	۱/۷۱	۰/۲۴۱
دختر	۷۴	۱۳/۴۶	۲/۱۲	۰/۲۴۷

نوع واریانس‌ها	آزمون لون در صورت برابری	df	T	سطح معنی‌داری
برابری واریانس‌ها	F	۱۳۶	۰/۳۲۷	۰/۷۴
عدم برابری واریانس‌ها	-	۱۳۵	۰/۳۳۲	۰/۷۴

آزمون آماری ضریب همبستگی اسپیرمن در سطح معنی‌داری ۰/۰۵ (جدول شماره ۲) نشان می‌دهد که بین پایگاه اقتصادی- اجتماعی دانش‌آموزان، سرمایه فرهنگی، عزت نفس، میزان توجه والدین، میزان سخت‌گیری والدین و ارزش کسب مدرک دانشگاهی از نظر دانش‌آموزان با افت تحصیلی رابطه معناداری وجود ندارد. در مقابل میزان هزینه‌های تحصیلی دانش‌آموزان با افت تحصیلی آنها رابطه بسیار معناداری دارد. شدت این رابطه نیز در حد متوسط و منفی است و نشان می‌دهد که هرچه هزینه‌های تحصیلی بیشتری برای دانش‌آموزان صرف شود، به همان اندازه افت تحصیلی آنها کاهش می‌یابد. همچنین بین انگیزه یافتن شغل و افت تحصیلی رابطه معناداری دارد. شدت این رابطه نیز در حد متوسط و منفی است و نشان می‌دهد که هرچه انگیزه یافتن شغل در میان دانش‌آموزان افزایش یابد، به همان اندازه میزان افت تحصیلی پائین می‌آید و در نهایت تمایل به موفقیت در میان دانش‌آموزان بر افت تحصیلی مؤثر است. شدت این رابطه

نیز در حد متوسط و منفی است و نشان می‌دهد که هرچه تمایل به موفقیت دانش‌آموزان افزایش پیدا کند، به همان اندازه افت تحصیلی آن‌ها کاهش می‌یابد.

جدول ۲. نتایج آزمون ضریب همبستگی اسپیرمن

متغیر	ضریب همبستگی	سطح معنی‌داری
پایگاه اقتصادی - اجتماعی	- ۰/۱۱۷	۰/۱۷۱
سرمایه فرهنگی	- ۰/۰۳۵	۰/۶۸
عزت نفس	- ۰/۱۴۳	۰/۰۹
میزان توجه والدین به تحصیل	۰/۱۵۰	۰/۹۹
میزان سخت‌گیری والدین	- ۰/۰۲۱	۰/۸۰
ارزش کسب مدرک دانشگاهی	۰/۰۲۴	۰/۷۷
میزان هزینه‌های تحصیلی	- ۰/۴۳۹	۰/۰۰
انگیزه یافتن شغل دانش‌آموزان	- ۰/۴۱۱	۰/۰۱
انگیزه تمایل به موفقیت دانش‌آموزان	- ۰/۴۰۲	۰/۰۳

داده‌های جدول شماره ۳ نشان می‌دهد که تعداد اعضای خانواده دانش‌آموزان با افت تحصیلی آن‌ها رابطه معناداری ندارد. در مقابل بین تعداد دوستان صمیمی درس‌خوان دانش‌آموزان و افت تحصیلی آن‌ها رابطه معناداری وجود دارد. شدت این رابطه در حد متوسط و مثبت است و نشان می‌دهد که برخلاف انتظار هر چه تعداد دوستان صمیمی درس‌خوان دانش‌آموزی بیشتر باشد، به همان اندازه افت تحصیلی‌اش افزایش پیدا می‌کند.

جدول ۳. نتایج آزمون پیرسون

متغیر	ضریب همبستگی	سطح معنی‌داری
تعداد اعضای خانواده	- ۰/۰۳۲	۰/۷۱
تعداد دوستان صمیمی درس‌خوان	۰/۴۰۰	۰/۰۲

در ادامه تحلیل، به منظور سنجش میزان تأثیر متغیرهای دارای رابطه معنی‌دار یعنی هزینه‌های تحصیلی، انگیزه یافتن شغل، تمایل به موفقیت و تعداد دوستان صمیمی درس‌خوان بر افت تحصیلی از آزمون رگرسیون چندگانه و به روش گام به گام^۱ استفاده شده است. در گام اول، با

ورود متغیر هزینه‌های تحصیلی به مدل، ۴ درصد ($ADJ.R^2$) از واریانس افت تحصیلی را پیش-بینی می‌کند. در گام دوم و با ورود متغیر انگیزه یافتن شغل به مدل، به همراه هزینه‌های تحصیلی قدرت تبیین به ۷ درصد افزایش یافت. در گام نهایی، متغیر تعداد دوستان صمیمی درس‌خوان وارد مدل شد و قدرت تبیین را به ۱۰ درصد رسید (جدول شماره ۴)

جدول ۴. خلاصه مدل و جدول عامل‌های مشترک در مدل رگرسیونی

مدل	عوامل	ضرایب غیراستاندارد		T	سطح معنی داری
		B	خطای معیار		
	مقدار ثابت	۱۴/۶۷	۰/۶۲	۲۳/۳۸	۰/۰۰۰
	هزینه‌های تحصیلی	- ۰/۳۲۸	۰/۱۲۳	- ۲/۶۶	۰/۰۰۹
۳	انگیزه یافتن شغل	- ۰/۲۸۲	۰/۱۲۳	- ۲/۲۹	۰/۰۲۴
	تعداد دوستان درس‌خوان	۰/۲۱۳	۰/۰۹۶	۲/۲۲	۰/۰۲۸
ضریب همبستگی چندگانه (R): ۰/۳۵۱ ضریب تعیین (R^2): ۰/۱۲۳ ضریب تعیین خالص (A.R.S): ۰/۱۰۴					
انحراف معیار: ۱/۸۳					

همچنین داده‌های جدول شماره ۴ نشان می‌دهد که براساس آماره T، اهمیت نسبی عوامل تأثیرگذار بر افت تحصیلی در مدل به ترتیب عبارتند از: هزینه‌های تحصیلی، انگیزه یافتن شغل و تعداد دوستان صمیمی درس‌خوان و با توجه به معنادار بودن آن‌ها با افت تحصیلی، می‌توان گفت این سه عامل رابطه معناداری با افت تحصیلی دانش‌آموزان دارند. بدین ترتیب، امکان ورود آن‌ها به معادله رگرسیون فراهم است. براساس ضریب بتا نیز مهم‌ترین عوامل پیش‌بینی-کننده افت تحصیلی به ترتیب هزینه‌های تحصیلی (۰/۲۱۶-)، انگیزه یافتن شغل (۰/۱۸۶-) و تعداد دوستان صمیمی درس‌خوان (۰/۱۸۰) هستند.

بحث و نتیجه‌گیری

در پژوهش حاضر بر آن بودیم که افت تحصیلی در میان دانش‌آموزان یکی از مناطق پیرامونی کشور (شهر نیک‌شهر واقع در استان سیستان و بلوچستان) مورد مطالعه و کنکاش قرار دهیم تا عوامل مؤثر بر آن شناسایی و تبیین شوند. نتایج مطالعه نشان داد که از بین دوازده متغیر (عامل)

مورد مطالعه، تنها چهار عامل هزینه‌های تحصیلی، تعداد دوستان صمیمی درسخوان، تمایل به موفقیت و انگیزه یافتن شغل با افت تحصیلی دانش‌آموزان رابطه معناداری دارند.

اتکینسون (۱۹۸۰)، آندرمان و والتر (۲۰۰۶)، کاپرا و همکاران (۲۰۰۸)، هاردره و ریو (۲۰۰۳)، بانکستون و ژو (۲۰۰۲)، لاکت و هارل (۲۰۰۳)، اشمیت و پدیا (۲۰۰۳) و رحمانی (۲۰۱۱) پیشرفت یا پسرفت تحصیلی دانش‌آموزان را حاصل یک سری پیشران‌های انگیزشی (نیاز به موفقیت، عزت‌نفس و غیره) می‌دانند و نقش عوامل فرهنگی و اجتماعی در افت و خیزهای تحصیلی دانش‌آموزان را در اولویت‌های بعدی قرار می‌دهند. بر این اساس، مطابق با نتایج تحقیق، متغیرهای تمایل به موفقیت و انگیزه یافتن شغل به نحوی با دیدگاه‌های محققان اخیر در رابطه با پیشرفت یا پسرفت تحصیلی دانش‌آموزان همسو است. در سویی دیگر، نتایج این تحقیق نشان داد که عزت‌نفس و انگیزه یافتن شغل با افت تحصیلی رابطه معناداری ندارد. شاید بهترین تعبیر برای توصیف این فرضیه این باشد که به زعم ماسن عزت‌نفس ثابت نیست و در دوره‌های مختلف زندگی بسته شرایط زندگی متغیر است.

اما برخلاف طرفداران نظام انگیزشی، نظریه‌پردازانی نظیر بوردیو، کلمن و برنشتاین تأثیر عوامل فرهنگی و اجتماعی را بر روی روند تحصیلی دانش‌آموزان تعیین‌کننده می‌دانند و از سازه‌هایی نظیر سرمایه فرهنگی و اجتماعی برای تشریح عوامل مؤثر برافت تحصیلی دانش‌آموزان بهره می‌گیرند. نتایج تحقیق نشان داد که به رغم نظریات بوردیو و تا حدودی کلمن در اثرگذاری سرمایه فرهنگی بر عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان، رابطه معناداری بین سرمایه فرهنگی و افت تحصیلی در بین جامعه مورد مطالعه وجود ندارد.

همچنین یافته‌های تحقیق نشان داد که بین پایگاه اقتصادی-اجتماعی با افت تحصیلی رابطه معناداری وجود ندارد؛ در حالی که بسیاری از نظریات (همانند نظریه‌های برنشتاین و کلمن) و تحقیقات (امین‌فر، ۱۳۶۷؛ کرنی و لوین، ۲۰۱۴) بر وجود رابطه معنادار بین پایگاه اقتصادی-اجتماعی خانواده با افت تحصیلی دانش‌آموزان اذعان داشتند. شاید یکی از دلایل مبنی بر عدم وجود رابطه بین دو متغیر مذکور در تحقیق حاضر این باشد که متغیر پایگاه اقتصادی-اجتماعی یک متغیر ترکیبی است و از ترکیب سطح تحصیلات والدین، نوع شغل والدین و وضعیت اقتصادی خانواده مورد سنجش قرار گرفته است و احتمال دارد هر یک از متغیرهای مزبور به دلیل حضور در یک متغیر ترکیبی (به ویژه در یک اجتماع سنتی که اهمیت این ابعاد قابل مقایسه با یک اجتماع مدرن نیست)، میزان اثرگذاری‌شان به صورت منفرد تضعیف شده است. بنابراین،

از آنجایی که متغیر هزینه‌های تحصیلی، نسبت نزدیکی با وضعیت اقتصادی خانواده دارد و در این راستا نتایج تحقیق نشان داد که هزینه‌های تحصیلی با افت تحصیلی رابطه معناداری دارد، می‌توان به این نکته پی برد که وضعیت اقتصادی خانواده می‌تواند بر روند تحصیلی دانش‌آموزان تأثیر داشته باشد. نتیجه اخیر وقتی معنادار می‌شود که چنانکه در بخش بیان مسئله ذکر شد طبق آمار ارائه شده از سوی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی استان سیستان و بلوچستان از لحاظ اغلب شاخص‌های توسعه‌ای بدترین وضعیت را در میان استان‌های کشور دارد.

در قیاس با دو رویکرد بالا، رویکردها و مطالعات بسیاری به نوع و کیفیات روابط درون خانواده و اثرات‌شان بر عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان توجه نشان داده‌اند. خروجی این رویکردها بیانگر این مطلب است که چگونه روابط والدین و نوجوانان بر نمرات درسی و افت-وخیزهای تحصیلی دانش‌آموزان اثرگذار است. نتایج تحقیق نشان داد که بین سخت‌گیری والدین و میزان توجه والدین نسبت به دانش‌آموزان رابطه معنی‌داری وجود ندارد. نتایج مشاهده شده با نتایج برخی از رویکردها و نتایج مطالعات (اسپرا، ۲۰۰۵؛ اکرمی، ۱۳۸۸؛ دادفر و همکاران، ۱۳۹۲؛ افضل‌ی و همکاران، ۱۳۹۳؛ رهگذر، ۱۳۹۵؛ مقتدری، ۱۳۹۶؛ فرجام، ۱۳۹۷؛ پیتا، ۱۹۹۹؛ موری و گرینبرگ ۲۰۰۶) هم راستا نیست.

همچنین یافته‌ها نشان داد که بین تعداد دوستان صمیمی با افت تحصیلی دانش‌آموزان رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد. این امر نشان می‌دهد که در جامعه مورد بررسی، برخلاف انتظار، بیشتر بودن دوستان صمیمی درس‌خوان نه تنها عاملی برای پیشرفت تحصیلی نیست، بلکه باعث افت تحصیلی می‌شود. این یافته نیاز به بررسی‌های بیشتری دارد. از این نظر، گزاره نظری گوکس و همکاران (۲۰۱۷) مبنی بر اثر تعداد دوستان صمیمی درس‌خوان بر افت تحصیلی حال چه اثر منفی یا مثبت تایید می‌شود. فعلاً می‌توان گفت عوامل مهم‌تری برای افت یا پیشرفت تحصیلی وجود دارند که می‌توانند تأثیر دوستان صمیمی درس‌خوان را به نوعی معکوس نمایند. در نهایت، به رغم اینکه برخی رویکردها و نتایج مطالعات بر وجود رابطه میان جنسیت (افضلی و همکاران، ۱۳۹۳؛ جردن ۱۹۹۶؛ استرنز و گلینی ۲۰۰۶) و تعداد اعضاء خانواده (مجیدی، ۱۳۷۵ و رهگذر، ۱۳۹۵) با افت تحصیلی دانش‌آموزان تأکید داشتند؛ نتایج تحقیق حاضر نشان داد که بین این دو متغیر و افت تحصیلی رابطه معناداری وجود ندارند. شاید بتوان گفت ویژگی‌های فرهنگی این جامعه سنتی و شکل روابط اجتماعی که طبق استدلال نادری و همکاران (۱۳۹۷) و در قالب مفاهیم چلبی (۱۳۷۵)، در این منطقه بیشتر خصلت اظهاری، خاص‌گرا و جمع‌گرا دارد،

تأثیر عواملی همچون دوستان درسخوان، تعداد اعضای خانواده و جنسیت را تحت الشعاع قرار داده است. این امر بیانگر ضرورت و اولویت رویکردهای جامعه‌نگر و اجتماع‌محور برای ارتقای آموزش و عملکرد تحصیلی در این منطقه است.

با وجود تمامی تفاسیر فوق، اما لازم به یادآوری است که در تحقیق حاضر، بر مبنای نوع ساخت اجتماعی حاکم بر جامعه مورد مطالعه، و نیز مراوده با دست‌اندرکاران ذیربط، معلمان و دانش‌آموزان، پیش از اجرای پژوهش صرفاً برخی رویکردها را گزینش کرده و تحت مطالعه قرار دادیم. بنابراین، پیشنهاد می‌شود که تحقیقاتی در زمینه اثرات تعاملات درون مدارس، محتوای آموزشی کتب درسی، انواع برجسب‌سازی‌ها در مدارس و شبکه‌های اجتماعی در انواع و ابعاد مختلف بر پیشرفت و افت تحصیلی دانش‌آموزان نیز صورت گیرد. علاوه بر این کاربست روش‌های ترکیبی، برای مطالعه فرآیندهای پیچیده و چندلایه فراز و فرودهای تحصیلی دانش‌آموزان نیز برای انجام تحقیقات آینده توصیه می‌شود.

منابع

- احمدی، احمد (۱۳۶۹)، روان‌شناسی نوجوانان، تهران: انتشارت رودکی.
- افضل‌ی، مهناز؛ دلاور، علی و افشین افضل‌ی (۱۳۹۳)، «فراتحلیلی بر پایان‌نامه‌های انجام شده در حوزه افت تحصیلی»، مجله اندازه‌گیری تربیتی، شماره ۱۷: ۲۳-۴۴.
- اکرمی، علی‌اصغر (۱۳۸۸)، بررسی افت تحصیلی و عوامل مؤثر بر آن در میان دانش‌آموزان دبیرستانی شهرستان ابرکوه، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، دانشگاه شهید باهنر کرمان.
- امین‌فر، مرتضی (۱۳۶۷)، «علل و عوامل افت تحصیلی و چگونگی کاهش آن»، مجله تعلیم و تربیت، شماره ۱۳ و ۱۴: ۹-۳۶.
- بهرامی، فاطمه و رضوان، شیوا (۱۳۸۵)، «بررسی رابطه بین انگیزش و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دختر و پسر دوره متوسطه شهر اصفهان»، مجله پژوهش‌های علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه اصفهان، شماره ۲: ۶۱-۷۲.
- چلبی، مسعود (۱۳۷۵)، جامعه‌شناسی نظم: تشریح و تحلیل نظری نظم اجتماعی. تهران: نشر نی
- دادفر، رضا و همکاران (۱۳۹۲)، «بررسی عوامل خانوادگی مؤثر بر افت تحصیلی دانش‌آموزان دختر و پسر سال اول دبیرستان شهرستان دره شهر در سال تحصیلی ۹۰-۹۱»، مجله دانشکده علوم پزشکی ایلام، شماره ۶: ۲۲۴-۲۳۱.
- رهگذر، حمیدرضا (۱۳۹۵)، بررسی عوامل مؤثر در افت تحصیلی دانش‌آموزان مدارس متوسطه ناحیه ۱ شهرستان شهریار در سال تحصیلی ۹۵-۹۴، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی.
- سلملیان، زهره و کاظم نژادلیلی، احسان (۱۳۹۳)، «همبستگی عزت‌نفس با موفقیت تحصیلی در دانشجویان»، مجله پرستاری و مامایی جامع‌نگر، شماره ۷۱: ۴۷-۴۰.
- سیدنژاد، سید یوسف (۱۳۸۰)، بررسی عوامل مؤثر برافت تحصیلی در دانش‌آموزان پسر دوره متوسطه شهرستان بابل، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، دانشگاه تهران.
- شارع‌پور، محمود (۱۳۸۶)، جامعه‌شناسی آموزش و پرورش، تهران: سمت.
- عابدی، احمد (۱۳۸۰)، بررسی رابطه بین انگیزش پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دختر و پسر مقاطع راهنمایی و متوسطه شهر اصفهان با ویژگی‌های خانوادگی و شخصیتی آنان، اصفهان: اداره کل آموزش و پرورش استان اصفهان.
- عباس‌زاده، محمد و دیگران (۱۳۹۱)، «بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی و انومی اجتماعی»، فصلنامه مطالعات و تحقیقات اجتماعی، شماره ۱: ۱۷۲-۱۴۵.

- فرجام، سکینه (۱۳۹۷)، بررسی نقش تعاملات درون خانواده بر دانش آموزان دارای افت تحصیلی، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، دانشگاه علامه طباطبائی.
- قریش‌راد، مانده (۱۳۸۶)، «علل افت تحصیلی دانشجویان استعداد درخشان دانشگاه علوم پزشکی ارومیه»، *مجله افق توسعه آموزش پزشکی*، شماره ۳: ۲۱-۲۵.
- قلندرزی، فرحناز (۱۳۹۵)، بررسی عوامل موثر بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه شهر سراوان در سال تحصیلی ۹۵-۱۳۹۴، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد جامعه‌شناسی، دانشگاه ازاد اسلامی واحد زاهدان.
- قناعت‌پیشه، عترت الزهرا (۱۳۸۴)، «مقایسه اثر رقابت فردی، تلاش فردی و رقابت گروهی»، *مجله تعلیم و تربیت*، شماره ۸۱: ۱۳۱-۱۶۸.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۷۷)، *جامعه‌شناسی*، ترجمه منوچهر صبوری، تهران: نی.
- مجیدی، بهرام (۱۳۷۵)، بررسی رابطه برخی از ویژگی‌های اجتماعی - اقتصادی خانواده با موفقیت و افت تحصیلی دانش‌آموزان سال سوم راهنمایی شهرستان میانه، پایان‌نامه کارشناسی-ارشد، دانشگاه شهید بهشتی.
- مقتدری، اسماعیل (۱۳۹۶)، «شناسایی عوامل اجتماعی مؤثر بر افت تحصیلی در بین دانش‌آموزان دوره اول دبیرستان مدارس خاص شهر مراغه»، سومین همایش ملی پژوهش‌های نوین در حوزه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی ایران، قم: مرکز مطالعات و تحقیقات اسلامی سروش حکمت مرتضوی.
- نادری، احمد؛ روستاخیر، بهروز؛ فیاض، ابراهیم و محمدعثمان حسین‌بر (۱۳۹۷). «تأملی در آرایش نیروهای اجتماعی و تحول گفتمان‌های هویت قومی در بلوچستان ایران». *فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران*، شماره ۳: ۶۹-۱۰۲.
- هاشمیانفر، سیدعلی و دیگران (۱۳۹۱)، «واکاوی مفهومی دل‌بستگی ملی»، *فصلنامه مطالعات و تحقیقات اجتماعی*، شماره ۳: ۱۷۹-۲۰۵.
- وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی (۱۳۹۹)، گزارش شاخص‌های توسعه ویژه استان سیستان و بلوچستان.
- Anderman, E. & Wolters, C. (2006), **Goal, values, and affect**, In P. Alexander & P. Winne (Eds.), *Handbook of educational psychology* (2nd Ed.), (pp. 369-389), Mahwah, NJ: Erlbaum Publishers.
- Bankston, C. L. & Zhou, M. (2002), "Being well vs. doing well: Self-esteem and school performance among immigrant and non-immigrant racial and ethnic groups", **International Migration Review**, No. 36: 389-415.
- Caprara, G. V., Fida, R., Vecchione, M., Del Bove, G., Vecchio, G. M., Barbaranelli, C., & Bandura, (2008), "Longitudinal Analysis of the role of perceived self-efficacy for self-

- regulated learning in academic continuance and achievement”, **Journal of Educational Psychology**, No. 100: 525–534.
- Choudhary AI, Latif A, Hammayun AA (2015), “Economic Effects of Student Dropouts: A Comparative Study”, **Journal of Global Economics**, No 2: 1-4.
 - Fan, W. & Walters, C. A. (2014), “School motivation and high school dropout: The mediating role of educational expectation”, **British Journal of Educational Psychology**, No. 1: 22-39.
 - Goux, D., Gurgand, M. & Maurin, E. (2017), Adjusting Your Dreams? The Effect of School and Peers on Dropout Behaviour, **Economic Journal**, No. 127 (602): 1025-1046.
 - Hardre, P. L. & Reeve, J. (2003), “A motivational model of rural students’ intentions to persist in, versus drop out of, high school”, **Journal of Educational Psychology**, No. 95: 347–356.
 - Jordan, W., Lara, J. & McPartland, J. (1996), “Exploring the causes of early dropout among race, ethnic, and gender groups”, **Youth & Society**, No 28: 62-94.
 - Kearney, M. S. & Levine, P. B. (2016), “**Income Inequality, Social Mobility, and the Decision to Drop Out of High School**”, Brookings Papers on Economic Activity, No 1: 333-396.
 - Lockett, C. T. & Harrell, J. P. (2003), “Racial Identity, self-esteem, and academic achievement: Too much interpretation, too little supporting data”, **Journal of Black Psychology**, No 3: PP 325-336.
 - Murray, C. & Greenberg, M. T. (2006), “Examining the importance of social relationships and social contexts in the lives of children with high-incidence disabilities”, **The Journal of Special Education**, No. 39(4): 220-233.
 - Pianta, R. C. (1999), **Enhancing relationships between children and teachers**, American Psychological Association.
 - Rahmani, P. (2011), “The relationship between self-esteem, achievement goals and academic achievement among the primary school students”, **Procedia - Social and Behavioral Sciences**, No 29: 803–808.
 - Schmidt, J. A. & Padilla, B. (2003), “Self-esteem and family challenge: An investigation of their effects on achievement”, **Journal of Youth and Adolescence**, No 32: 37-46.
 - Spera, C. (2005), “A Review of the Relationship between Parenting Practices, Parenting Styles, and Adolescent School Achievement”, **Educational Psychology Review**, No. 2: 125-146.
 - Stearns, E. & Glennie, E. J. (2006), “**When and Why Dropouts Leave High School**”, **Youth & Society**, No 1: 29–57.